

Grote grazers en publiek

Een analyse ten behoeve van het OostvaardersWold

Versie 2, definitief

23 juni 2010

Leo Linnartz, ARK Natuurontwikkeling

Met medewerking van: Wouter Helmer (ARK), Perry Cornelissen (RWS), Han Olf (RUG), Frank Maasland (FREE) en Hans Kampf (LHF)

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Grazers en publiek	3
2.1 Risico's in theorie	3
Koniks	3
Heckrunderen	4
Edelherten	4
2.2 Risico's in de praktijk	4
2.3 Zonering	7
2.4 Conclusie	7
3. Risicobeperking en aanbevelingen	8
3.1 Toegankelijkheid	8
3.2 Tolerante individuen	10
3.3 Voorlichting en toezicht	11
3.4 Een gefaseerde invoering	11
3.5 Risicobeheer	11
3.6 Monitoring	12
3.7 Als zich toch problemen voordoen	13
4. Conclusie en aanbevelingen	14
Dankwoord	14
Literatuur	15

1. Inleiding

De realisatie van de Ecologische HoofdStructuur (EHS) is een belangrijk onderdeel van het natuurbeleid van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De EHS moet de verspreiding van planten en dieren verbeteren en deelpopulaties weer met elkaar in verbinding brengen. Goed functionerende ecologische verbindingzones helpen daarnaast planten en dieren mee te verhuizen met de opschuivende klimaatzones. Om in de toekomst populaties edelherten van de Oostvaardersplassen en de Veluwe trekken met elkaar in verbinding te brengen wordt de Oostvaardersplassen via het OostvaardersWold verbonden met het Horsterwold. Vanuit het Horsterwold wordt vervolgens een ecologische verbinding met de Veluwe gemaakt. Het OostvaardersWold wordt dan een belangrijk onderdeel van de Ecologische HoofdStructuur. De provincie Flevoland werkt momenteel samen met diverse gebiedspartners aan de realisatie ervan. Op advies van de ICMO, International Committee on the Management of large herbivores in the Oostvaardersplassen, krijgen niet alleen de edelherten, maar ook de heckrunderen en koniks uit de Oostvaardersplassen zo spoedig mogelijk toegang tot het Horsterwold en het OostvaardersWold [ICMO 2006]. Na realisatie kunnen edelherten, koniks en heckrunderen naar believen migreren tussen Oostvaardersplassen en Horsterwold.

Het OostvaardersWold wordt echter niet alleen een verbindingzone voor de natuur, maar moet tevens een bijzonder recreatiegebied worden [Provincie Flevoland 2009]. In de meest intensieve recreatiezone, de zone met doenatuur, kunnen alleen edelherten komen. In de zwerfnatuurzone delen struinende bezoekers het gebied met alle aanwezige grote grazers. De zone met kijknatuur is niet toegankelijk, maar van buitenaf beleefbaar. Hieronder vallen de rustgebieden voor edelherten en de foerageergebieden voor kiekendieven. Daarnaast zijn er beperkte rustgebieden voor heckrunderen en koniks. Volgens de Commissie MER “kunnen koniks maar vooral heckrunderen gevaarlijk zijn voor recreanten” [Commissie MER 2009] en adviseert zij “in de vervolgfase inzichtelijk te maken of voorkomen kan en/of moet worden dat heckrunderen en recreanten zonder barrière in hetzelfde gebied aanwezig kunnen zijn”. Dit rapport beantwoordt deze vraag en geeft aan onder welke voorwaarden heckrunderen en koniks het gebied met het publiek kunnen delen.

2. Grazers en publiek

2.1 Risico's in theorie

Met drie soorten grote grazers en mogelijkheden voor struinnatuur is het OostvaardersWold een ander verhaal dan de meeste natuurgebieden in Nederland. Zowel de aanwezige edelherten als de heckrunderen en koniks worden immers als wilde dieren beschouwd. De theoretische risico's zijn dan ook divers. Hieronder wordt per diersoort ingegaan op de soortspecifieke risico's.

Koniks

Het OostvaardersWold wordt gekoppeld aan de Oostvaardersplassen en de daar aanwezige koniks leven vaak in grote kuddes van honderden paarden. Zulke aantallen zijn uniek voor Europa. De kuddes krijgen alleen toegang tot de zone met struinnatuur en kijknatuur waardoor contact met recreanten beperkt wordt tot struinende recreanten. Wie een kudde koniks te dicht nadert of zich er zelfs door in laat sluiten, loopt onder bepaalde omstandigheden de kans onder de voet te worden gelopen. Vechtende hengsten bijvoorbeeld besteden alleen aandacht aan hun rivaal en gaan er

vanuit dat eventuele omstanders wel wijken. Door snel uit te wijken levert dit verder weinig problemen op. Overigens kunnen bezoekers de kudde koniks ook zo weer verlaten door naar de rand van de kudde te lopen. Veulens komen soms nieuwsgierig naar de bezoeker toe, maar niet iedere merrie of hengst staat dit toe, waarbij de bezoeker veelal weggejaagd wordt. Ook een plotselinge schrikreactie van de kudde kan bij zoveel dieren tot onoverzichtelijke situaties leiden. Een bezoek aan de kudde vraagt dan ook meer oplettendheid van een bezoeker dan deze gewend is uit terreinen met kleinere kuddes.

Heckrunderen

De heckrunderen in de Oostvaardersplassen verdienen eveneens meer respect dan menig bezoeker gewend is. Ze zijn immers niet geselecteerd op omgang met het publiek, maar puur op overleving in de natuur. Solitaire oude stieren dulden niet altijd de aanwezigheid van bezoekers in hun kleine territorium. Tijdens de bronst vechten stieren vooral met elkaar om de rangorde, maar stieren die verloren hebben of niet aan de bak komen, kunnen hun frustratie afreageren op wat anders, zoals bomen, struiken of pollen ruigte. Als bezoeker is het wijs om dan extra afstand te houden. Zoals bij alle runderrassen, moeten bezoekers ook bij heckrunderen tijdens de kalverperiode alert zijn op verborgen liggende kalveren en hun waakzame moeders. Weglopen van koe en kalf is over het algemeen voldoende. Gelukkig kiezen (waakzame) koeien graag een rustig plekje voor hun kalf en zijn dit soort interacties zeldzaam. Het blijft dus van belang goed op het gedrag van de dieren te letten.

Runderen zien in honden een soort wolf en kunnen naar honden toe weinig tolerant zijn, zeker als zij honden niet gewend zijn. Afhankelijk van individueel karakter of ras rennen runderen weg voor honden, gaan ze tot de aanval over of reageren alleen als dit nodig blijkt. Beide laatste categorieën kunnen ook het baasje in een netelige situatie brengen. Ervaring leert dat bij runderen aanzienlijke gewenning optreedt, waarbij veel Galloways en Hooglanders hebben geleerd om gepast te reageren (dreigen) in plaats van te vluchten of aan te vallen. Heckrunderen en Limousins kiezen eerder voor de aanval, maar hebben ook nog (vrijwel) nergens de kans gekregen om echt te wennen aan bezoekers met honden.

Edelherten

Als laatste moet vermeld worden dat tijdens de edelhertenbronst het verstandig is om als bezoeker de arena's van de plaatsherten niet al te dicht te naderen. De bronst vindt op open vlaktes plaats, die zich alleen in de zones met kijk- en zwerfnatuur bevinden. Overigens is het weglopen van een dreigend hert voldoende om erger te voorkomen. Daadwerkelijke ongevallen met mensen zijn dan ook niet bekend.

2.2 Risico's in de praktijk

Al vanaf het allereerste begin dat in Nederland grote grazers in voor het publiek toegankelijke natuurgebieden werden vrijgelaten, zijn er vragen of dit wel veilig is. Inmiddels zijn we ruim 25 jaar verder en is in Nederland een schat aan ervaring opgedaan. In tal van natuurgebieden in Nederland blijken grote grazers en forse aantallen bezoekers bijna probleemloos samen te gaan. Er zijn weliswaar jaarlijks incidenten, maar in het licht van de grote aantallen bezoekers doen incidenten zich relatief beperkt voor [Van den Herik en Verkaart, 2006; zie Tabel 1].

Tabel 1: incidenten die op EHBO posten zijn behandeld en ziekenhuisopnamen (2000-2004; bron: Van den Herik en Verkaart, 2006). Dit betreft dus vooral de ernstiger incidenten en niet de lichtere verwondingen die door de huisarts behandeld zijn.

activiteit	Incidenten gemeld op EHBO posten		Ziekenhuisopname	
	Aantal (N)	%	Aantal (N)	%
Wandelen	12000	52	?	?
Paardrijden	9800	43	1100	91
Mountainbike	1200	5	110	9
Grote grazers	3	<0,5	5	<0,5
totaal	23003	100	1215	100

Uit dit onderzoek bleek tussen 2000 en 2004 slechts 3 personen in Nederlandse EHBO-posten behandeld voor lichte verwondingen ten gevolge van incidenten met grote grazers. Meer gedetailleerde informatie hierover ontbreekt. De incidenten met grote grazers, die tot ziekenhuisopname hebben geleid, werden veroorzaakt door voeren (1x), zeer dicht naderen (1x), agressie richting hond (1x) en kalf benaderen (2x). De meest ernstige incidenten deden zich overigens voor met bezoekers en door boeren gehouden vee (Limousins) in toegankelijke natuurgebieden. Door goede voorlichting en informatievoorziening leert het publiek over het algemeen snel hoe ze met de aanwezige grote grazers om moet gaan. De grote grazers zelf leren al net zo snel hoe ze om moeten gaan met de bezoekers en de vaak meegebrachte honden met als gevolg een meer ingetogen reactie. Daarnaast wordt in veel gebieden gewerkt met publieksvriendelijke dieren, waarbij individuen die minder beheerst gedrag richting bezoeker tonen verwijderd worden. Desalniettemin is niet iedere bezoeker gediend van een ontmoeting met deze grote wildlevende dieren. Een deel van de potentiële bezoekers mijdt daarom gebieden met grote grazers.

Dat er risico's zijn, betekent niet dat er geen mogelijkheden zijn om het OostvaardersWold te voet (struinnatuur of excursies onder begeleiding) te bezoeken. Hierbij kunnen we leren van ervaringen elders. De edelhertenbronst op de Veluwe leidt niet tot incidenten, al zijn de aantallen dieren daar natuurlijk aanzienlijk lager. De koniks en edelherten in het Oostvaardersbos, de Driehoek en het Praamweggebied leveren in de praktijk ook geen problemen op. Opvallend is daarbij dat de edelherten, die vaak het Oostvaardersbos of de Driehoek bezoeken, gewend zijn aan de bezoekers en deze vaak negeren. Edelherten die sporadisch deze gebieden bezoeken en minder met bezoekers in aanraking komen zijn schuwer. Ook de zeldzamere bezoeken te voet aan de Oostvaardersplassen door beheerders, onderzoekers, studenten en muskusrattenvangers leiden daar niet tot incidenten. Sterker nog, na bijna 30 jaar van verwildering en natuurlijke selectie houden heckrunderen en koniks meer en meer net als de edelherten zelf afstand tot bezoekers in de Oostvaardersplassen. Op de Hellegatsplaten zijn met heckrunderen vergelijkbare ervaringen opgedaan en leveren incidentele bezoeken te voet geen problemen op. De kans dat de onderkende risico's daadwerkelijk optreden is dus klein.

Foto 1: deze Schotse Hooglander geeft duidelijk aan dat wat hem betreft de grens bereikt is: “een stapje terug graag!”. Nadat de fotograaf aan zijn verzoek voldaan had, ging het dier rustig verder met herkauwen.

Foto 2: Nederlandse hekrunderen laten in Lake Pape, Letland, zien dat publiek en grazers ook bij dit ras samen kan gaan.

2.3 Ervaringen in het buitenland

In Lake Pape, Letland, zijn in een deelgebied van ruim 500 ha Nederlandse hekrunderen geïntroduceerd. Het gebied is toegankelijk voor het publiek, deels onder begeleiding en deels onder

eigen verantwoordelijkheid (zie Foto 2). Jaarlijks komen er 10 tot 20.000 bezoekers. Daarnaast loopt een deel van de kudde vrij rond in de uitgestrekte bossen en mensen komen de dieren soms tegen als deze op de weg staan. Dit heeft nimmer tot problemen geleid, waarbij wel opgemerkt moet worden dat de heckrunderen die geregeld publiek zien aanmerkelijk relaxter reageren dan andere.

2.4 Zonering

Het ontwerp van de Groenblauwe Zone (Kotterbos, OostvaardersWold en HorsterWold) bevat een driedeling in doenatuur, zwerfnatuur en kijknatuur. In de eerste zijn veel voorzieningen voor recreanten en zal het relatief druk zijn, in de tweede zijn de voorzieningen zeer beperkt en in de laatste zelfs afwezig. Edelherten zijn in al deze zones aanwezig, koniks en heckrunderen vooral in de zone met zwerfnatuur en deels in de rustige zone met kijknatuur. Deze driedeling zorgt er voor dat grote grazers zelf het publiek kunnen mijden als dat nodig is. Daarnaast zorgt het ontwerp er voor dat bezoekers er zelf voor kiezen om de zwerfnatuurzone in te gaan en dus heckrunderen en grote groepen koniks tegen te kunnen komen.

Figuur 1: zonering grote grazers (links) en recreanten (rechts) in de Groenblauwe Zone (bron: Structuurvisie OostvaardersWold, 2009).

2.5 Conclusie

Uit het bovenstaande blijkt dat er in theorie risico's zijn en deze vooral beperkt zijn tot de zone met zwerfnatuur. Onderzoek naar het voorkomen van deze risico's in de praktijk toont aan dat deze risico's bestaan maar bijzonder klein zijn. Edelherten in de zone met doenatuur leveren nagenoeg geen gevaar op en in kijknatuur zijn contacten met publiek en grazers uitgesloten.

3. Risicobeperking en aanbevelingen

Foto 3: toegankelijk, maar nu even niet.

3.1 Toegankelijkheid

Uit voorgaande hoofdstuk blijkt dat er altijd risico's zijn bij het betreden van de natuurgebieden. Risico's zijn nooit uit te sluiten en horen bij het leven. De vraag is nu of de risico's bij de ontmoetingen tussen grote grazers en recreanten normale, beheersbare risico's zijn, of niet. Aangezien het OostvaardersWold behoorlijke aantallen bezoekers moet gaan trekken, is het van belang om de kans op de risico's beheersbaar te maken. Daarbij kunnen we putten uit de ruim 25 jaar ervaring die hiermee is opgedaan. Allereerst is het van belang dat de verschillende soorten grazers voldoende rust en ruimte behouden, zodat ze zich ook buiten het bereik van de bezoeker op kunnen houden en zo zelf kunnen zorgen voor afstand als daar behoefte aan is. Betreding van ecoducten en de aanloop daar naartoe moet daarom worden uitgesloten. Ook omdat het beter is om op smalle passages runderen en publiek te scheiden. De voorgestelde zonering in doenatuur, zwerfnatuur en kijknatuur leidt in beginsel tot een voldoende scheiding van grote recreatiestromen en grote grazers. Dat neemt niet weg dat de bezoeker van de zone met zwerfnatuur meer dan in andere gebieden voorbereid moet worden op wat hem of haar te wachten staat bij het betreden van het leefgebied van de aanwezige grazers (zie Foto 4 en Foto 5). Dit betekent overduidelijk aangegeven entrees met grote en heldere informatieborden over de risico's waar bezoekers mee te maken krijgen en hoe deze zo veel mogelijk te vermijden. Aparte up-to-date-bebording tijdens de bronst, kalvertijd en dergelijke kan de bezoeker wijzen op de (extra) risico's op dat moment. Pictogrammen zijn daarbij van belang, omdat ook tal van bezoekers uit het buitenland naar de Oostvaardersplassen komen en in de toekomst waarschijnlijk ook het OostvaardersWold bezoeken. Een bezoeker van de zwerfnatuurzone moet zich aan de volgende gedragsregels houden [SBB/NM 2006]:

- Houdt afstand;

- Geen honden;
- Geen rijpaarden of aangespannen paarden;
- Kuddes niet doorkruisen;
- Laat de dieren met rust;
- Voer en aai de dieren niet.

Met betrekking tot het eerste is gebruikelijk om 25m afstand te houden tot grote grazers. Echter voor bronstige edelherten en hekrunderen evenals voor hekrundkalfjes wordt dit als onvoldoende beoordeeld. Beter is het om bij aanvang het publiek te adviseren om 100m afstand aan te houden en te verwijzen naar het feit dat hekrunderen meer dan andere runderen verwilderd zijn en feitelijk als wilde hoefdieren beschouwd moeten worden. Later kan deze afstand terug gebracht worden tot 50m als dieren en publiek aan elkaar gewend zijn en deze afstand door de beheerder als veilig beschouwd wordt.

Aangezien het OostvaardersWold tevens leefgebied wordt voor edelherten, verdient het aanbeveling om in ieder geval in de kijk- en zwerfnatuur geen (aangelijnde) honden toe te staan. Het verdient aanbeveling om bezoekers erop te wijzen dat ze van paden af mogen wijken om dieren niet te dicht te naderen en kuddes niet te doorkruisen. Verder verdient het aanbeveling het publiek er op te wijzen dat de grote grazers in het gebied wilde hoefdieren zijn en bezoekers op eigen risico het gebied betreden.

Forstyrr ikke moskusfeet!

Beware of muskoxen

In the area you are now about to enter, you may come across muskoxen. Muskoxen are herbivorous animals and are not dangerous to man, unless provoked.

If you approach muskoxen, they will regard you as a potential enemy, and may react to your curiosity with a sudden attack – in self-defence! Before attacking, they will always give some warning. If a muskox warns you by snorting, butting the ground, making mock attacks or showing other signs of irritation (unease), you must withdraw immediately. Please note that they may attack without these warnings.

Be on the alert particularly in woody and hilly areas, where you may inadvertently come across muskoxen.

Muskoxen can react violently against dogs, so keep your dog on a leash.

- Muskoxen are protected by law and are not to be disturbed.
- Keep a distance of at least 200 ms (210 yds). If accompanied by a dog keep an even greater distance.
- Muskoxen only attack in self-defence, so you are the one responsible in case of an accident.

Wachung Moschurind

Dem Gelände, das Sie jetzt betreten, besteht die Möglichkeit, es Sie Moschurindern begegnen.

Das Moschurind ist eine friedliche, pflanzenfressende Wildart und für den Menschen ungefährlich, solange es nicht provoziert wird.

Kommen Sie den Tieren zu nahe, sehen Sie als Angreifer an. Sie müssen dann mit blitzschnellen Gegenangriffen der Tiere zur Selbstverteidigung rechnen. Solch eine Reaktion kann ohne Vorwarnung erfolgen, aber meistens geben die Tiere durch verschiedene Zeichen an, dass sie sich bedrückt fühlen. Falls ein Tier durch Schnauben oder durch Scharren auf dem Boden warnt, einen Scheinangriff vornimmt oder ein anderes Zeichen von Erregung oder Unruhe zeigt, dann müssen Sie sich augenblicklich zurückziehen.

In Waldgebieten oder in Hügel- und Gelände, wo Sie unversehens den Tieren zu nahe kommen können, sollten Sie besonders vorsichtig sein.

Das Tieren reagieren sehr stark auf Hunde – führen sie deshalb Ihren Hund an der Leine.

- Respektieren Sie bitte die Naturschutzvorschriften – die Tiere dürfen nicht gestört werden.
- Gehen Sie nicht näher als 200 Meter heran. Haben Sie einen Hund dabei, so halten Sie einen noch größeren Abstand ein.
- Das Moschurind greift nur in Selbstverteidigung an: Sie sind also selber schuld, falls ein Unfall passiert.

I dette terrenget kan du møte moskus. Moskus er fredelige, planteetende dyr, som er ufarlige hvis de ikke blir provosert.

- Kommer du for nær dyrene, betrakter de deg som angriper, og kan i selvforsvar reagere med lynraske utfall som kan komme uten forhåndsvarsler. Oftest gir dyrene likevel tegn når de føler seg truet. Om et dyr varsler med fnysing, stanging/graving i bakken, foretar skinnangrep eller viser annen form for uro, trekk deg øyeblikkelig tilbake!

Vær spesielt påpasselig i skog og småkupert terreng, der du uforvarende kan møte nær dyrene.

- Moskus reagere kraftig på hunder, så hold hunden i bånd.

For å unngå konflikter – dyrene skal ikke forstyrres.

- Hold minst 200 meter. Har du hund må du holde deg enda lenger unna!

- Moskus angriper bare i selvforsvar, så du er ansvarlig om ulykken skulle være ute.

Foto 4: dit informatiebord op de Dovrefjell in Noorwegen waarschuwt niet alleen voor de risico's van het betreden van het achterliggende gebied, maar geeft ook duidelijke aanwijzingen hoe te handelen.

Om te voorkomen dat bezoekers vastlopen doordat de aanwezige grazers de doorgang blokkeren, is het aan te raden om bruggen en toegangen dubbel uit te voeren, zodat er altijd even verderop alternatieven zijn (zie Foto 3). Als er paden komen in de zwerfnatuurzone, dan moeten ook hier voldoende alternatieven aanwezig zijn. Een alternatieve oplossing is om bezoekers zelf hun pad te

laten kiezen. Eenvoudige, gemaaide struinpaden maken het gebied toegankelijker en concentreren bezoekers op deze paden. Hierdoor leren de aanwezige grote grazers snel waar publiek te verwachten is en kunnen plotselinge confrontaties sterk worden verminderd. Tot slot is het aan te raden om op borden een noodnummer te vermelden dat gebeld kan worden als mensen in de problemen zitten, bijvoorbeeld ingesloten zitten tussen twee groepen heckrunderen. Overwogen kan worden om net als in Yellowstone in de Verenigde Staten flyers uit te delen met daarop informatie over de gedragsregels, wat te doen als er iets mis gaat en het noodnummer.

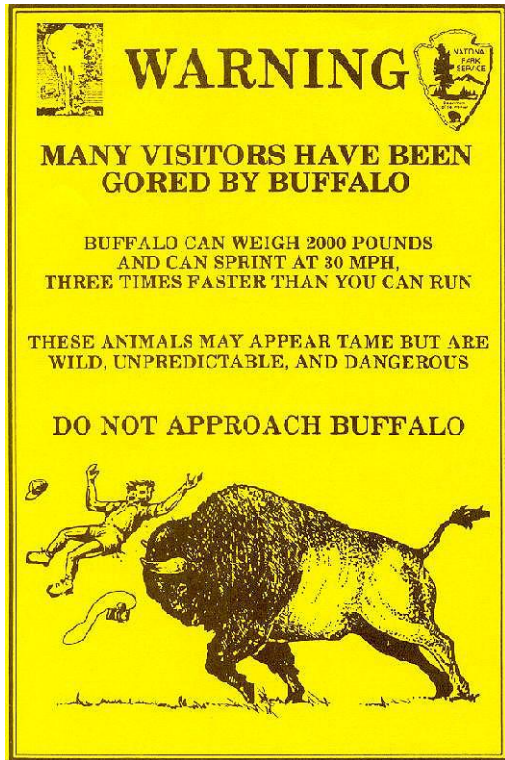

Foto 5: twee voorbeelden uit Yellowstone van waarschuwingen aan publiek voor risico's bij het benaderen van grote grazers, in dit geval de Amerikaanse Bison. Ook voor andere potentieel gevaarlijke soorten wordt gewaarschuwd.

3.2 Tolerante individuen

Bij dieren bestaan net als bij mensen grote individuele verschillen met betrekking tot tolerantie, al dan niet aangeleerd of aangeboren. De meeste vrij toegankelijke natuurgebieden in Nederland zijn bevolkt met mensvriendelijke rassen of individuen en de beheerder selecteert hier voortdurend op. Dat wil zeggen dat niet tolerante exemplaren verwijderd worden. Het verdient aanbeveling om in of nabij de zone met zwerfnatuur te starten met kleine groepjes relatief tolerante heckrunderen. Het betreft dan heckrunderen die door experts getest zijn op hun gedrag. Als de dieren van elders komen, dan moet er nadrukkelijk voor worden gezorgd dat dit volledig ziektevrije dieren zijn. Ook in de toekomst dienen heckrunderen met ongewenst gedrag bij het publiek vandaan gehouden worden, bijvoorbeeld door delen (tijdelijk) niet toegankelijk te maken, dieren te verwijderen of verplaatsen. Dit dient echter terughoudend te worden toegepast om het natuurbeheer met zijn spontane natuurlijke processen zo min mogelijk te verstoren. De sociale structuur van heckrunderen en hun interacties onderling beïnvloeden de verspreiding van deze dieren over het landschap en daarmee hun invloed op het landschap. Zo grazen solitaire stieren op plekken waar anders geen heckrunderen zouden komen. Het kan nooit de bedoeling zijn om alle solitaire stieren te verwijderen,

maar zal dit beperkt moeten blijven tot uitzonderlijke gevallen met een zeer onberekenbaar individu op een voor bezoekers erg ongelukkige plek. In andere gevallen is het beter om het publiek meer vertrouwd te maken met de wilde natuur en de wilde hoefdieren in het Oostvaardersland.

3.3 Voorlichting en toezicht

Begeleide excursies te voet, een toegespitst jongerenprogramma, goede voorlichting en artikelen in (lokale) media kunnen een belangrijke rol spelen in het opvoeden van het publiek in de omgang met de wilde grazers in het OostvaardersWold. Hierbij moet het verschil tussen de grazers in het OostvaardersWold en andere natuurgebieden nadrukkelijk voor het voetlicht gebracht worden. Het is overigens goed mogelijk dat dit verschil in de loop der tijd verdwijnt. In dat geval dient ook de voorlichting hierop aangepast te worden. Naast voorlichting is ook toezicht nodig op bezoekers in de zone met struinnatuur. Hierbij kunnen bezoekers die zich niet aan de adviezen houden nogmaals gewezen worden op de risico's van hun gedrag (aaien, voeren, etc.). Ook horeca in de omgeving kan hierbij een rol spelen door bijvoorbeeld placemats met informatie over de wilde hoefdieren en hoe er mee om te gaan.

Foto 6: ook bij andere runderrassen moeten bezoekers gepast afstand houden.

3.4 Een gefaseerde invoering

Tot slot verdient het aanbeveling om zo snel mogelijk ervaring op te doen met grazers en publiek en gefaseerd te starten met struinnatuur in het toekomstige Oostvaardersland. Zo kan bijvoorbeeld in het Kotterbos al een eerste begin gemaakt worden met het laten wennen van publiek aan een ontmoeting met koniks en/of heckrunderen tijdens hun bezoek. Na verloop van tijd kan dit uitgebreid worden naar andere delen, zoals de zwerfnatuurzone in het OostvaardersWold.

3.5 Risicobeheer

Zolang het bezoekende publiek nog niet gewend is aan de omgang met heckrunderen en grote groepen koniks, zal de bovenstaande zonering strikt moeten worden gehandhaafd. heckrunderen en

koniks worden in de zone met zwerfnatuur gehouden door voldoende diepe waterlopen. Hiermee zijn in de Oostvaardersplassen bij het Oostvaardersbos goede ervaringen opgedaan. Mochten er desondanks individuen of groepen grote grazers in de doenatuur terecht komen, dan moeten deze dieren worden teruggedreven of weggelokt. In de zone met zwerfnatuur hoeft alleen in zeer beperkte gevallen ingegrepen te worden: bijvoorbeeld als een nukkige solitaire stier of een koe met jong kalf een pad of brug blokkeert. In eerste instantie kan de ingreep bestaan uit het publiek te waarschuwen met extra borden of delen of paden (tijdelijk) af te sluiten. Pas in allerlaatste instantie kan ingegrepen worden door een enkel gevaarlijk individu te verwijderen. Staatsbosbeheer stelt een beheerplan op, waarin deze aspecten meegenomen worden. In de loop van de tijd raakt het publiek door voorlichting en ervaring meer gewend aan de omgang met alle aanwezige diergroepen. Ook bij de dieren zal gewenning aan het publiek optreden. Het risicobeheer kan op deze ontwikkeling aangepast worden en minder strikt worden. In de ontoegankelijke zone met kijknatuur vindt geen risicobeheer plaats.

3.6 Monitoring

Het is van belang om niet alleen bovenstaande maatregelen uit te voeren, maar ook om eventuele incidenten te administreren. Zelfs het meest kleine incident is van belang. De ervaring leert dat deze vaak opmaat zijn voor ernstiger incidenten. Het noodtelefoonnummer kan hier eveneens voor gebruikt worden, maar ook op andere wijze dient incidentmelding eenvoudig te zijn. Uit deze monitoring kunnen waardevolle lessen worden getrokken met betrekking tot voorlichting, terreininrichting en risicobeheer. Daarnaast is het tellen van de bezoekers en hun seizoens- en geografische verdeling over het gebied van belang om samen met de incidentregistratie inzicht te krijgen in eventuele knelpunten. Gekoppeld aan het tellen van de grazers en hun seizoens- en geografische verdeling over het gebied, levert dit een schat aan informatie op. Meer dan van welk gebied ook in Nederland.

Foto 7: veel runderen beschouwen honden als een soort wolf en handelen ook als zodanig. Als runderen meer met mensen en hun honden in aanraking komen, dan treedt er gewenning op. Toch verdient het aanbeveling om de kat niet op het spek te binden en honden niet toe te laten tot de zone met heckrunderen.

3.7 Als zich toch problemen voordoen

Het is de taak van Staatsbosbeheer als beheerder om inhoud te geven aan de hierboven geschetste voorlichting, toezicht, risicobeheer en monitoring. Als zich desondanks problemen voordoen, dan moet er gekeken worden naar een gepaste reactie. Moet er strenger toegezien worden op het gedrag van de bezoekers, moet een persbericht uit, moeten de informatieborden duidelijker, moet een pad afgesloten of verlegd worden, moeten delen tijdelijk afgesloten worden of moet het dier in kwestie verplaatst of verwijderd worden? Deze vragen dient de beheerder zich na elk incident te stellen om vervolgens adequaat te reageren zodat het risico in de toekomst beperkt blijft of zelfs verder beperkt wordt. Dit wordt een onderdeel van het op te stellen beheerplan van Staatsbosbeheer.

Gezien de grootte van het gebied, de kuddes en de hoeveelheid te verwachten publiek moet vooraf afspraken worden gemaakt met nooddiensten, zoals ambulance, brandweer en politie. Dit betreft toegankelijkheid, methode van melden, begeleiding door een beheerder, noodtelefoonnummers, communicatie, etc. Ook deze afspraken horen in het beheerplan thuis.

4. Conclusie en aanbevelingen

Risico's zijn nooit uit te sluiten. De natuur is vol gevaren (teken, vallende takken, etc.), maar mensen zijn verleerd om met deze risico's om te gaan. Het is de taak van de beheerder om de bezoekers weer alert te maken. Grote grazers kunnen ook in het OostvaardersWold samen met publiek, mits aan enkele voorwaarden voldaan wordt. De gekozen zonering biedt goede mogelijkheden om zowel mensen te trekken die liever niet in aanraking komen met grote groepen koniks of heckrunderen als mensen die dat juist wel graag willen. Duidelijke bebording en een heldere scheiding van beide delen is daarbij wel een randvoorwaarde. De hoofdwaterstrengen bieden die scheiding. De zonering zorgt ervoor dat vooral de (natuur)liefhebber toegang vindt tot de zwerfnatuur met zijn grote grazers. Heldere toegangsregels voor de zone met zwerfnatuur zorgen voor een verdere inperking van risico's: honden, rijpaarden en aanspanningen zijn niet toegestaan, bezoekers worden geadviseerd om 100m afstand te houden, de kuddes niet te doorkruisen, de dieren met rust te laten en niet te voeren of aaien. Dubbele toegangen en indien nodig routes en bruggen kunnen ervoor zorgen dat geblokkeerde doorgangen niet tot problemen leiden. Een gefaseerde invoering, goede voorlichting (waaronder excursies), voldoende toezicht, actief risicobeheer en goede afspraken met hulpdiensten zijn eveneens van groot belang voor het welslagen van het OostvaardersWold als topgebied voor zwerfnatuur. Monitoring van bezoekersaantallen en aanwezigheid van grazers is samen met de registratie van alle (kleine) incidenten van belang om inzicht te krijgen in knelpunten en verbeterpunten. Met deze voorzorg omkleed is een bezoek aan de zwerfnatuurzone in de Groenblauwe Zone net zo gevaarlijk als een avondje stappen in Amsterdam: veilig maar niet zonder risico's.

Dankwoord

Met dank aan Jan van der Veen voor zijn toelichting op de actuele situatie in Lake Pape, Letland en Jan Griekspoor voor zijn informatie over de Oostvaardersplassen. Verder dank aan Aart Minnen (SBB), Femke Vergeest (SBB), Edzard van de Water(Provincie Flevoland), Janine van den Bos(Provincie Flevoland) en Merijn van Leeuwen (Provincie Flevoland) voor hun reactie op het concept.

Foto 8: tijdens excursies kan veel uitleg gegeven worden.

Literatuur

Arcadis januari 2009. PlanMER Groenblauwe zone OostvaardersWold. Provincie Flevoland.

Commissie voor de milieueffectrapportage 27 april 2009. Groenblauwe zone OostvaardersWold, Toetsingsadvies over het milieueffectrapport. Rapportnummer 2040-83.

Groot Bruinderink G.W.T.A., J.J. Snoep & R.J.H.G. Henkens 2007. Veterinaire risico's en mogelijkheden voor recreatief medegebruik van een ecologische verbindingszone tussen de Oostvaardersplassen en het Horsterwold. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1554.

ICMO juni 2006. Zoeken naar een balans tussen de belangen van mens en natuur, Advies van de internationale commissie voor het beheer van grote grazers in de Oostvaardersplassen (ICMO), Staatsbosbeheer.

Provincie Flevoland 8 oktober 2009. Structuurvisie OostvaardersWold, Samen werken aan nieuwe natuur en recreatie.

Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten januari 2006. Beheerrichtlijnen Grote grazers en publiek.

Van den Herik & Verkaart VOF juni 2006. Grote Grazers Aanvaardbare risico's, Over veiligheid en verantwoordelijkheid in door paarden of runderen begraasde natuurgebieden.

Vera F. april 2008. Ontwikkelingsvisie Oostvaardersplassen, Voorbij de horizon van het vertouwde. Staatsbosbeheer.